

УДК 330.3

Г.В. Ортіна

ВПЛИВ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ВІДНОСИН НА ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ

На основі проведеного аналізу визначено вплив інтеграційних відносин на формування стратегії розвитку реального сектора економіки та запропоновано методологічні положення, на яких вона має базуватися, зокрема: розгляд промислової політики як найважливішої складової загальнонаціональної антикризової стратегії; активна рівноправна участь у процесі розробки стратегії розвитку реального сектора економіки держави, бізнесу, наукових і суспільних організацій; перехід від галузевого підходу до підтримки конкурентоспроможних технологій і виробництв; вибір об'єктів стимулювання відповідно до загальносвітової тенденції зростання значення високотехнологічних галузей з високою доданою вартістю; створення умов для переходу до наукоємної економіки.

Ключові слова: *інтеграція, конкурентоспроможність, промисловість, реальний сектор економіки, стратегія.*

Вступ. Глобальні інтеграційні процеси поступово приводять до ослаблення значущості окремих економік. Одночасно могутній імпульс розвитку одержують інтеграційні процеси на рівні підприємств. Зростаюча міжнародна конкуренція змушує їх шукати шляхи об'єднання потенціалів і співпраці в боротьбі за виживання або ринкове лідерство. В умовах світового ринку кооперація і співпраця забезпечують підприємствам вагомі стратегічні переваги. Крім того, у змісті самої управлінської діяльності відбувається перехід від вузької спеціалізації до інтеграції. У зв'язку з цим чітко виділяються такі рівні економічної інтеграції: міжнародна економічна інтеграція, міжрегіональна інтеграція, міжфірмова і внутрішньофірмова інтеграція.

Інтеграційні процеси є економічною основою становлення підприємницьких структур, їх бізнес-систем, бази поєднання різних стадій відтворювального процесу. Створення великих і складних за організаційною структурою господарюючих суб'єктів, що перетворилися на двигун економічного розвитку, відбувається шляхом інтеграції капіталу в різних його видах.

Вагомий доробок у формування теоретичних та практичних засад розвитку реального сектора економіки та формування промислового комплексу постіндустріального типу зробили такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як О. Алімов, О. Амоша, Д. Белл, В. Беседін, Б. Буркинський, З. Варналій, А. Гранберг, Е. Гувер, Є. Денісон, У. Ізард, В. Микитенко, М. Чумаченко та ін.

Постановка завдання. Дослідити вплив інтеграційних відносин на формування стратегії розвитку реального сектора економіки та розробити методологічні положення, на яких вона має базуватися.

Результати дослідження. Поняття «інтеграція» використовується в декількох сферах знань, у кожній з яких його значення має певну специфіку. З погляду лінгвістики, цей термін походить від латинських *integratio* – заповнення, відновлення, *integer* – цілий. У економічній теорії немає єдності думок з приводу трактування цього поняття, і можна навести цілий ряд його визначень з точки зору економіки, бізнесу, менеджменту. Інтеграція являє собою об'єднання економічних суб'єктів, поглиблення їх взаємодії, розвиток зв'язків між ними. Економічна інтеграція відбувається і на рівні економік країн, і між підприємствами, фірмами, компаніями, корпораціями [6].

Термін «інтеграція» за своїм смисловим значенням має зв'язки з цілим рядом понять. Наприклад, до таких можна віднести поняття «об'єднання», «кооперація», «консолідація», «концентрація», «централізація», «координація». Перш за все, значення терміна «інтеграція» тісно пов'язане з поняттям «об'єднання». Об'єднання – це поєднання декількох організацій, підприємств, установ в єдину групу. Поєднання в значенні дії означає складання багато з чого одного цілого. Поняття «інтеграція» і «об'єднання» багато в чому синонімічні. Але перше поняття припускає більш системне сприйняття формованого цілого. Деколи відмінність цих понять бачать у такому: об'єднання, також як і агрегація, припускає об'єднання частин без взаємного впливу, тобто має механістичне значення.

Поділ праці створює передумови для кооперації – встановлення тривалих раціональних виробничих зв'язків між спеціалізованими підприємствами. Кооперація є початковим етапом інтеграції і характеризується налагодженням зв'язків між раніше розрізненими елементами економічної системи. У міру розвитку кооперації посилюється суспільний характер виробництва в міжнародному масштабі через розвиток міжнародних підприємств – фірм, компаній, ТНК, що сприяє поглибленню інтернаціоналізації виробництва [5].

Близько до терміна «інтеграція» і поняття «консолідація», яке можна розглядати як окремий випадок інтеграційних процесів. Воно означає:

- зміцнення, об'єднання чого-небудь для посилення діяльності;
- злиття або об'єднання двох або більше підприємств.

Кажучи про співвідношення таких термінів, можна відзначити, що інтеграція приводить до концентрації, під якою прийнято розуміти:

- 1) зосередження, скупчування в якому-небудь місці, насиченість;
- 2) ступінь насиченості;
- 3) зосередження виробництва, капіталу в одних руках або в одному місці, переважання на ринку однієї або декількох фірм.

Централізація ж і координація є механізмами здійснення інтеграції. Крім того, найважливішими механізмами інтеграційних відносин підприємств з міжнародним бізнес-простором є транснаціоналізація і глобалізація бізнесу.

Одним з найважливіших стимулів до інтеграції є економія на трансакційних витратах, пов'язаних, перш за все, з укладанням контрактів. Це пряма економія, оскільки в інтегрованій структурі знижуються витрати, пов'язані з веденням переговорів і підготовкою контрактів. У відсутності інтеграції неминучі торги щодо ціни і обсягів продажів товарів, напівфабрикатів або сировини. Інтегровані підприємства можуть одержати вигоду від об'єднання за рахунок спільного пошуку необхідної інформації

про ціни і якість виробів. Крім того, інтеграція приводить до подолання так званої «неповноти контрактів».

Відносини чистої конкуренції при інтеграції замінюються одним з варіантів співпраці. При цьому спектр можливостей такої співпраці розповсюджується від слабкої взаємодії до прямого управління, за якого ринкові відносини замінюються внутрішньофірмовими поставками. У цей час рух більше половини світового валового продукту по ланцюжку доданої вартості і його реалізація відбуваються не в структурі ринкових, а в структурі інтеграційних зв'язків. Найважливіший ефект інтеграції полягає в створенні більш сприятливих умов для відтворення капіталу порівняно з умовами «вільного» ринку. Тому необхідність в інтеграційних процесах виникає в тих випадках, коли в ринковому механізмі виявляються збої, і він не забезпечує належною мірою стійкості і надійності міжгалузевого обміну, а отже, відтворення і підвищення вартості капіталу [3].

Можна стверджувати, що повна інтеграція є таким способом дії, за якого ринковий механізм повністю замінюється внутрішньогосподарчими операціями, а стадії виробництва і розподілу охоплені однією ієрархічною системою. Інтегровані групові структури мають ряд переваг перед одиничними компаніями [1]:

- 1) єдиний центр реалізує стратегічне управління в рамках усієї групи;
- 2) єдина фінансова і податкова політика дозволяють маневрувати грошовими ресурсами та інвестиціями;
- 3) галузева і географічна диверсифікація активів знижує загальний ризик діяльності;
- 4) вертикальна інтеграція і створення замкнених технологічних ланцюжків дозволяє понизити виробничі витрати;
- 5) використання єдиної інфраструктури (банківської, збутової, транспортно-логістичної) при горизонтальній інтеграції дозволяє скоротити трансакційні витрати;
- 6) існує широка можливість для ротатії кадрів, їх навчання, перепідготовки і підвищення кваліфікації, створення стимулів професійного зростання тощо.

Досвід функціонування компаній показує існування трьох видів інтеграційних відносин: горизонтальної інтеграції, вертикальної інтеграції й диверсифікованості.

Горизонтальна інтеграція передбачає інтеграцію підприємств, що перебувають на однакових етапах виробництва, працюють і конкурують в одному сегменті ринку, в одній галузі й спеціалізуються на виробництві однотипної або подібної продукції або наданні однотипних або подібних послуг. Цей вид інтеграції виражається в об'єднанні родинних підприємств, що працюють і конкурують в одній галузі. Вона має такі переваги: збільшення обсягів ринку збуту; розширення масштабів виробництва; розширення номенклатури виробів, що випускаються, і видів послуг; економія на масштабах виробництва, що сприяє зниженню собівартості, поліпшенню якості продукції й стимулює зростання продуктивності праці; раціональне використання потужностей; зниження конкуренції; консолідація коштів для проведення НДДКР і впровадження науково-технічних досягнень;

поширення прогресивного управлінського й технічного досвіду з метою усунення недостатньої ефективності використання експлуатованих фондів.

Горизонтальна інтеграція, як правило, використовується тоді, коли галузь не концентрована. У цьому випадку вона приводить до скорочення середніх витрат на виробництво продукції. У випадку, коли галузь висококонцентрована, горизонтальна інтеграція ефективна за таких умов [2]: коли на галузевому ринку діють великі іноземні компанії; якщо необхідне освоєння нової технології, очікується висока ефективність діяльності нової структури; за умови, коли одне з підприємств, що входить до складу цієї нової структури, відчуває серйозні фінансові труднощі.

Вертикальна інтеграція передбачає об'єднання підприємств різних галузей, пов'язаних технологічним процесом виробництва готового продукту, тобто розширення підприємством своєї діяльності або на попередні виробничі стадії аж до джерел сировини, або на наступні – до кінцевого споживача. Як переваги цього виду інтеграції для поєднаних підприємств можна назвати [4]: економію у витратах за рахунок відходу від ринкової вартості в інтегрованих виробництвах: зниження наскрізних питомих витрат на виробництво кінцевої продукції й економія витрат, пов'язаних з використанням сторонніх підрядників і посередників; відбувається зниження трансакційних витрат і зменшення непрямого оподаткування проміжних продуктів виробництва, отже, собівартість кінцевої продукції буде на порядок нижче, ніж у самостійних підприємств-конкурентів; оперативність у перерозподілі матеріальних і фінансових ресурсів між підприємствами; можливість реалізації капіталомістких проектів, науково-технічних програм (за рахунок консолідації фінансових ресурсів); поліпшення контролю якості; захист власної технології; зниження рівня невизначеності функціонування; більша стабільність і менша залежність від негативних змін кон'юнктури; обмеження конкуренції шляхом монополізації постачання сировини й напівфабрикатів, а також розподільних каналів; переважні позиції в конкурентній боротьбі за рахунок контролю наступних за виробництвом стадій руху товарів.

Важливою передумовою розвитку вертикальної інтеграції в Україні стала недосконалість податкового законодавства: об'єднання підприємств в одну компанію дозволяє значно знизити витрати з податку на додану вартість і оптимізувати розподіл прибутку всередині підприємства.

Найважливіший ефект вертикальної інтеграції полягає в створенні більш сприятливих умов для відтворення капіталу порівняно з умовами «вільного» ринку. Тому необхідність у ній виникає в тих випадках, коли в ринковому механізмі виявляються збої, і він не забезпечує належною мірою стабільності та надійності міжгалузевого обміну, а отже, відтворення капіталу й самозростання вартості.

Диверсифікованість передбачає поширення господарської діяльності на нові сфери, у результаті чого підприємства перетворюються на складні багатогалузеві комплекси або конгломерати. Диверсифікованість дає змогу уникнути частини ризику шляхом розподілу капіталу між різноманітними видами діяльності. Попит на окремі види продукції циклічний, а диверсифікованість бізнесу дозволяє підстрахувати себе на випадок

його падіння на ринку основної продукції. Втрачаючи на одному, можна компенсувати втрати на іншому ринку [4].

Поділяють пов'язану й непов'язану (конгломератну) диверсифікованість, що іноді називають латеральною (лат. *lateralis* – бічний). Пов'язана диверсифікованість – це розвиток декількох видів бізнесу, пов'язаних між собою певним чином (наприклад, у виробництві, маркетингу, матеріальному постачанні, технології, продажах тощо). Цей вид диверсифікованості може бути вертикальним або горизонтальним. Непов'язана диверсифікованість спостерігається, коли підприємство розвиває кілька різних не пов'язаних між собою видів бізнесу. Причому пов'язана диверсифікованість має переваги перед непов'язаною, тому що підприємство діє у більш знайомій обстановці й менше ризикує.

Не суперечачи наведеній класифікації, Р. Акофф виділяє два основні напрями диверсифікованості [1]. Перший з них пов'язаний з використанням при диверсифікованості переваг, яких досягло підприємство у традиційній для себе сфері (використання при диверсифікованості існуючих технологій, зворотної сировини, каналів розподілу, виробничих потужностей тощо). Цей напрям одержав назву синергетичної диверсифікованості. Другий напрям називається конгломератною диверсифікованістю, виражається в переході підприємства у сферу, не пов'язану з поточним бізнесом фірми, до нових технологій і потреб ринку, з метою одержання фірмою більшого прибутку та мінімізації ризиків.

Виходячи з особливостей розвитку промисловості, інтеграційні відносини доцільно розглядати в трьох аспектах: форму об'єднання технологічних процесів учасників виробництва; як розвиток виробничих зв'язків і економічних відносин; організаційно-економічний механізм, за допомогою якого здійснюється об'єднання учасників промисловості в єдиний виробничо-господарський механізм.

У сучасних умовах інтеграційні відносини в промисловості слід розглядати як складний процес технологічного, економічного і організаційного поєднання взаємопов'язаних етапів виробництва, зберігання, транспортування і реалізації товарів, а також виробничо-технічного і фінансового забезпечення, спрямованих на ведення розширеного відтворення з урахуванням інтересів учасників об'єднання.

Висновки. Обґрунтовано, що сучасна державна стратегія розвитку реального сектора економіки України в умовах розвитку інтеграційних відносин має базуватися на таких положеннях: розгляд промислової політики як найважливішої складової загальнонаціональної антикризової стратегії; активна рівноправна участь у процесі розробки стратегії розвитку реального сектора економіки держави, бізнесу, наукових і суспільних організацій; перехід від галузевого підходу до підтримки конкурентоспроможних технологій і виробництв; вибір об'єктів стимулювання відповідно до загальносвітової тенденції зростання значення високотехнологічних галузей з високою доданою вартістю; створення умов для переходу до наукоємної економіки.

Список використаних джерел

1. Акофф Р. Планирование будущего корпорации / Р. Акофф. – М.: Прогресс, 1995. – 328 с.

2. Горник В.Г. Державна політика забезпечення конкурентоспроможності національної економіки: умови, важелі та механізми: [монографія] / В.Г. Горник. – Донецьк: Юго-Восток, 2011. – 400 с.

3. Эльянов А. Глобализация и расслоение развивающихся стран / А. Эльянов // Мировая экономика и международные отношения. – 2000. – № 6. – С. 3–13.

4. Кондрашов О.М. Промислова політика в Україні: теорія, методологія, практика управління: [монографія] / О.М. Кондрашов. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2008. – 367 с.

5. Соколенко С.И. Производственные системы глобализации: Сети. Альянсы. Партнерства. Кластеры: украинский контекст / С.И. Соколенко. – К.: Логос, 2002. – 646 с.

6. Harrod R. Letter to «The Economist» / R. Harrod. – New-York. – 1998. – P. 11–26.

На основании проведенного анализа определено влияние интеграционных отношений на формирование стратегии развития реального сектора экономики и предложены методологические положения, на которых она базируется, в частности: рассмотрение промышленной политики как наиболее важной составляющей общенациональной антикризисной стратегии; активное равноправное участие в процессе разработки стратегии развития реального сектора экономики государства, бизнеса, научных и общественных организаций; переход от отраслевого подхода к поддержке конкурентоспособных технологий и производств, выбор объектов стимулирования в соответствии с общемировой тенденцией возрастания значения высокотехнологических отраслей с высокой добавленной стоимостью, создание условий для перехода к наукоемкой экономике.

Ключевые слова: *интеграция, конкурентоспособность, промышленность, реальный сектор экономики, стратегия.*

Based on the analysis of the influence of integration relations strategy development of the real economy and proposed methodological principles on which it is based , including : review of industrial policy as an essential component of a national anti-crisis strategy , active and equal participation in the development strategy of the state of the real economy, business, academic and public organizations, the transition from sector-wide approach to supporting competitive technologies and industries , the choice of stimulation sites in accordance with the global trend of increasing importance of high-tech industries with high added value, creating conditions for the transition to a knowledge-intensive economy.

Key words: *integration, competitiveness, industry, real economy, strategy.*

Одержано 28.01.2014.